

HOOFSTUK XVII.

PERSOONSBEKRIJWING.

Ons het tot dusver veel gesê van Ds. Du Toit s'n *werk* en weinig laat deurstraal aangaande sijn *persoon*. So hoort dit, want dis ons in die eerste plaas te doen om die grote werk wat Ds. Du Toit verrig het. Maar daarom mag 'n beskrywing van sijn persoon nie agterwege blij nie. Ook dit het blijwende betekenis. Ja, die bestudering van christelike karakters is selfs iets wat te veel nagelaat word, en waaraan meer en meer behoefte gevoel word.

Daarom gaan ons nou oor tot 'n persoonsbeskrywing—seker nie die maklikste deel van ons taak nie. Ons sal Ds. Du Toit eers naar sijn uitwendige verskijning beskou.

UITWENDIGE VERSKIJNING.

Ds. Du Toit s'n verskijning was van die aard, dat iedereen dadelik voel: dis g'n alledaagse persoon nie. Interessant is wat die "Zuid Westen" indertijd daaromtrent meegedeel het :

"Op een synodale vergadering te Kaapstad, waar Dr. Andrew Murray presideerde als moderator, raakte hij in gesprek met een van de meest geachte predikanten van de N. G. Kerk, die het weer persoonlijk aan de schrijver vertelde. Dr. Murray zei tot hem: "G— kijk rond in de Zaal en jij zal onder de vele personen niet een vinden met zulk een buitengewoon intelligent voorkomen in zijn gezicht als Stefanus du Toit." Een ridderlik kompliment voor een man van groot verstand door een groot genie en een groot verstand zelf gemaakt."

Die opmerking is waar. Ds. Du Toit s'n breë, kale skedel met weinige krullende hare, sijn lange skerpe neus, sijn skerpe ken met matige baardgroei bedek, maar veral sijn skerp deuringende oog—het nooit nagelaat om indruk te maak nie.

Ons spreek van oog in die enkelvoud, want so moet dit hier verstaan word. Hij had in werkelijkheid maar één oog, wat goed kon kijk. Die ander was dof en tot weinig diens in staat. Daar is egter maar min

mense wat dit geweet het, só weinig was daarvan te sien. Selfs het sijn eerste vrouwe eers na jare van huweliks-saamlewe dit agtergekom.

Eendag het sijn uit 'n grap naar hom toegeloopt met 'n vooruitwysende stopnaald om hom 'n prik te gee. en toen het hij die openbarende aanmerking gemaak: "wil jij mijn enigste oog wat ik be-it ook nog uitsteek?"

Van liggaamsbou was Ds. Du Toit nie groot nie—sijn hoogte was van die middelmatige soort en sijn gewig ook, wat gewissel het tussen 135—145 pond. Hij was altijd aan die magere kant, maar tog flink van stuk. Sijn gang was regop en sijn voetstap was ferm. Bij konversasie kon hij soms die bors uitsit en sijn iet-wat naar agter oorbuig.

Wat sijn kleding aangaat, daarop was Ds. Du Toit nie al te netjies nie. altans wat die latere lewens-tijd betref, die tyd waarin die skrywer hiervan sijn vader nader leer ken het en waarvan hij nou veral spreek. Eén pak klere werd gewoonlik gedra, totdat dit nie meer kon nie en ook die aanmerkings van die huisgenote (veral van die vrouwmense) te veel werd. Dan eers het Ds. Du Toit in 'n ander pak gestap. Kleding was vir hom helemaal 'n bijsaak, iets waar hij amper nie aan gedenk het nie. Vandaar dat hij altijd klaar was om kongresse, tentoonstellings en dies meer te open met die daëlikse pak. Net nou en dan het sijn nouwesette huisvrou hom oorgehaal om tog 'n manél of nuwe pak aan te trek.

Hieruit moet ewewel nie afgelei word, dat Ds. Du Toit slordig was nie. Van water het hij baing gehou en sijn huisvrou het dikwels die opmerking gemaak, dat hij smorrens bij die waskom te kere gaan soos 'n voëltjie wat sijn waterbad neem. Dit het gespat en gespreukel, dat die hele wastafel daar getuigenis van afgeleg het. Van 'n verfrissende bad was hij ook 'n groot vrind. Ook sijn pak klere, das, ens., was gewoonlik tamelik in die plooi.

Om die kale skedel te bedek het hij ook dikwels in huis 'n "smoking-cap" gedra, waarmee hij soms straat-toe ontvlug het!

Van opskik was hij geheel afkerig. Die enigste versiersels wat hij gedra het was 'n trouwring, en aan sijn silwer horlosie 'n swaar goue ketting, gemaak van die eerste Johannesburgse goud.

'N LEWENS-DAG.

Ds. Du Toit was gewoonlik vroeg wakker, maar het eers ongeveer son-op opgestaan. 'n Uur of wat

het hij gewoonlik eers in die kooi lê lees. Daarnaas het dan ook altijd 'n tafeltjie vol boeke en tidskrifte gestaan, sodat hij net die skerm-lampie kon opsteek om met sijn lektuur te begin. Teën slaapverlies kon hij maar sleg. Sijn nagrus van ongeveer 6 uur moes hij hê om die volgende dag fris en opgewek te kan werk.

Sijn eerste gang was naar die blom- of boomtuin. Als hij blomme snij dan word dit in sijn hand so smaakvol reggepak, dat sijn huisvrouw amper g'n lus had om dit weer vir die wasies uit mekaar te maak nie. Gaan hij naar die bome dan was dit om somers die heerlike vrugte te bewonder en daarvan te geniet, of in die winter om hul te snoei. Hij het dan ook steeds gesorg dat hij 'n groot en uitgesogte boord had, wat deur homself gesnoei en opgepas werd. Die nuwste soorte moes daar wees en die nuwste metode van snoei moes in toepassing gebreng word.

Uit die tuin werd Ds. Du Toit naar die brekfis-tafel geroep. Hij was g'n groot eter nie en sijn maal was eenvoudig. Vlees het hij slegs eenmaal per dag geëet, en dan maar 'n klein stukkie. Vis daarenteën meer en met meer smaak.

Was hij aan tafel dan het hij al sijn aandag aan sijn maaltijd gewij. Hij kon *smakelik* eet en het laat verstaan, dat die maaltijd al sijn attensie wêrd is.

Bij die middag-maal was daar mees gaste aanwesig. Ds. Du Toit had 'n ope huis en was die gasvrijheid self. Aan moeder die vrouw werd egter van die aanwesigheid van gaste (soms vername) nooit kennis gegee nie. Die eerste wat sijn tot haar ontsteltenis daarvan moes hoor, was dat meer dan een die trappe afkom als daar geroep word om te eet. Tevergeefs het sijn die sug geslaak: "ag, Pa, waarom het jijn mij nie laat weet nie!"

Van brekfis het Ds. Du Toit bij sijn studeertafel gesit en skrijwe, of besoekers ontvang (die was daar gewoonlik baing en hul het hom vreeslik uit die werk gehou). Na die middagmaal het hij sijn middagslapie gaan neem, waar hij baing van gehou het. Dan werd eers die Engelse dagblad gelces, wat na 'n halfuurtjie of so op die aangesig neerval om die slaapverstorende vlieë weg te hou.

Als Ds. Du Toit daar opstaan dan was dit om sijn pittige asteriske te skrijwe, wat nou nog tintel van lewe al het dit mees gehandel oor die verbijgaande dinge van die dag.

Sawends het hij nie veel of laat gewerk nie. Na die aandete het hij sijn sigaar op stoep gaan rook, daarna mees 'n kort wandeling gemaak, enige tijd in die huiselike geselskap deurgebring en dan vroeg-tijdig (ongeveer 10 uur) bedtoe gegaan.

Op die plaas was dit later enigsins anders. Was hij nie op sijn kwartaals reis nie dan werd 'n groot deel van die voormiddag in die boerderij deurgebring. So ook in die namiddag, en dan moes hij dikwels tot twaalf uur in die nag werk om die „Stemmen” en „Ons Taal” te skrywe en om sijn opgehoopte korrespondensie bij te hou.

Nou oorgaande tot die beskrywing van Ds. Du Toit s'n meer inwendige lewe, natuurlik soos dit sig naar buite geopenbaar het (want „wie weet wat in de mens is dan de geest des men-en die in hem is?” sal ons eers bespreek

SIJN EMOSIONELE (GEMOEDS-) LEWF.

Hierbij sal ons eers wijs op sijn *liejde-lewe*. Daar was bij hom 'n sterke liefde tot sijn vrouw en kinders, tot sijn familie, tot die natuur, tot sijn land en volk, en tot God. Die laaste punt bespreek ons later.

Dat Ds. Du Toit sijn eerste vrouw hartelik lief had is reeds aan die leser geblyk. Singend getuig hij daarvan in sijn gedigte: „Ik kan haar niet vergeten,” en „Geen Liefde zonder wonde.” Jare na haar dood skrywe hij nog aan 'n vrind: „ik kan myself evenmin hier op aarde terugvinden als haar die van mij is gegaan.” Maar hieroor het ons terplaatse al genoeg gesê. Ons stip hier nog aan, dat Ds. Du Toit vier jaar later weer getrouwd is en dat ook sijn tweede huisvrouw kan getuig van die tere liefde wat hij haar toegedraag het.

Wat sijn kinders aangaat kan ons sê, dat hulle, te midde van al sijn lewensdrukte, altijd oortuig was dat hul 'n liefhebbende vader besit. Hoe diep het sijn hart gevoel vir die 4 wese, wat sijn eerste vrouw hom nagelaat het! Als hij op reis is als deputasie-lid in 1884, dan skryf hij onder geweldige drukte aan sijn neef D. S. A. du Toit, wat hom altijd met familie-sake op hoogte gehou het:

“Dank vooral voor mededelingen van de kleinen, die temeer welkom zijn omdat haast niemand anders mij iets van die weesjes (want och, wat hebben ze aan huu vader, die haast nooit bij hen zijn kan!) mededeelt.” En wederom: “Zo waren ook de briefjes van, en de mededelingen aangaande mijne kleinen nog

meer waard dan de langste lijst van nieuwsberichten of het belangrijkste vertoog dat gij mij zenden kondet. Dat tuin-maken zonder tuin—dat rechtsgeding zonder rechtszaak—die briefjes zonder inhoud dat handuitsteken van de kleine dochter zonder verklaring—dat alles is zo naar het leven!... Ach, wat zou het leven zijn zonder bloemen en zonder kinderen?... Gij zult nu ook wel best in staat zijn om Oubroer en Jaap te bedanken voor hun onleesbare briefjes, die voor mij toch veel waard zijn."

Maar dis nie nodig om meer aan te haal uit die weinige bewaarde briewe nie. Die skrywer hiervan weet bij ervaring wat Ds. Du Toit als vader was, en hoe, ook in die geval van sijn kinders uit die tweede huwelik gebore, sijn aangesig van besorgheid oortrokke was bij krankheid en hoe hij al sijn werk laat staan het om gedurig bij die siekbed van die kleintjies te waak.

In sijn boek: "Een sprekend Portret van de laatste Dagen (2 Tim. 3:1—9)," sê Ds. Du Toit onder die hoof "zonder natuurlike liefde" o.m. dit. aangaande die verhouding tussen ouers en kinders:—

"Ik heb gelezen van een vader, die sijn kind naar een kostschool moest zenden maar voor hij hem henezond bracht hij hem voor een spiegel, toonde hem de beminlike trekken van sijn jeugdig *onschuldig* gelaat, en sprak met een bewogen gemoed en onder tranen: "Mijn kind, bring mij dat onschuldige gelaat weder, als gij van uw studie terugkeert." De onschuldige jongeling verliet het ouderlik huis. Maar toen hij wederkeerde was de onschuld van het gelaat geweken, en de merktekenen van verskillende ondeugden, die het hart bezoedelden, stonden op sijn aangezicht te lezen! Ouders, is hierin niet een stem die de diepste snaren van uw hart trillen doet? Dan vrees ik dat ook bij u die "natuurlike liefde" grotendeels, zo niet geheel gemist wordt. Die natuurlike liefde heeft de Heere u niet vergeefs geschonken; zij moet de onschuld van de jeugd bewaren; en als gij u daartegen verzet onder welke voorwendels ook, dan verbreekt gij de tederste en heilzaamste banden door God zelf gestrengeld. En weet dit, de genade verbreekt die banden niet, maar heilig ze; het is de zonde die ze verbreekt."—

Dat Ds. Du Toit s'n lig-ontroerbare hart besonder die krag van *moederlike* gevoel het, laat sig gemaklik denk.

Hoor wat hij daaromtrent sê in sijn predikasie: "Afsterven ener Stammoeder", uitgesproke bij geleenheid van die oorlijde van sijn skoonmoeder, Mevr. Joubert, moeder van sijn eerste vrouw. Hij sê:—

"Niemand die onze overleden moeder gekend heeft zal zich verwonderen dat haar heengaan gepaard met

haar leven bij ons de tederste aandoeningen opwekt ter overdenking van wat een ware moeder is en wat oprechte moederliefde voor ons betekent... Opent haar slechts de kerkerdeuren, en zij zal afdalen in de donkerste en verlatenste holen om haar arme veroordeelde zoon in zijn boeien te besproeien met tranen heilzamer dan de dauw van Hermon. Geeft haar slechts toegang en zij zal de galg beklimmen om haar zoon, veroordeeld als moordenaar, en door allen verafschuwd, nog eens voor 't laatst te omhelzen en te kussen... Ja, moederliefde overleeft kerker en gerechtsplaats, dood en graf... Mijn vriend, hebt ge nog een moeder of schoonmoeder? O waardeer haar als de edelste schat op aarde... Van een moeder hebt ge niets te vrezen dan—haar tranen! O hebt gij mogelijk uw moeder bittere hartetranen gekost, haast u, kust die van haar wangen zolang zij u nog vergeven en zegenen kan; anders zullen deze tranen doornen in uw peluw, angels in uw geweten worden."

Wat Ds. Du Toit hier skrywe (en ons sou so graag meer aangehaal het) was gebore uit 'die innerlike ervaring van moederliefde. Hiy sê dan ook wat verder: "Als schoonmoeder leefde zij de laatste 15 jaren in ons huis. Hoewel de band door het jong afsterven harer dochter, onze immer betreurde gade, sedert jaren anders verbroken zou zijn, was en bleef zij ons als een eigen moeder. Als hoofd van het gezin zat zij steeds aan het hoofd onzer tafel en bleef haar kamer de huiselike verzamelplaats. En gelukkig elk gezin waarvan zulk een moeder het middelpunt is!"

In haar groot lijde aan die end het dié moeder harersijds gesê: "Du Toit jij was altijd alles voor mij, en waarom kan jij mij dan nu niet helpen dat ik toch kan weggomen? Help mij, help mij toch weg!" ("Stemmen" 1905, no. 1 bl. 4.)

Hoe diep Ds. Du Toit vir sijn eie moeder gevoel en hoe roerend hij van haar afskeid geneem het, werd reeds vroeër meegedeel.

FAMILIE-LIEFDE.

Maar laat ons die kring bietjie wijer trek. In sijn "Portret" ens. het Ds. Du Toit so raak geskrywe oor die verslapping van familiebande. Hij het aangetoen hoe sterk die bande certijds hier was, hoe die stamlijste bestudeer werd, hoe welkom ieder was wat maar in die verte bloedverwantskap kon aanwijs. Dan spreek hij oor die familiefeeste, wat deur die Engelse beskawing geskaad word deurdat die ons leer: "Vader

en moeder, broeder en zuster, maar verder geen familie." Hij skryf:—

"ô Hoe levendig staan my nog voor de geest die aartsvaderlike familiefeesten op Nieuwjaarsdag, of op de verjaardag van grootvader of grootmoeder. Dan komen kinderen en kindskinderen aan, sommigen over verre afstanden; ja er moet een grote hinder in de weg gekomen zyn zo één gemist wordt, en die wordt dan ook waarlik *gemist*. Dan hebben die kinderen een waar feest, op de grassige werf van de oude plaats, of onder de oude eiken door oupa geplant—een waar feest, waarby die nuwmodiese stywe kinderfeesten niet halen!—Hoe genoegelik spelen zy samen; hoe wordt de band van de familieliefde van jongs af gekweekt; welk een spyt gevoelen die jonge hartjes als het avond wordt en zy moeten uit elkaar; hoe verlangen zy naar een volgende feestviering! Dan scharen zich alle leden van de familie om de dis. De oude *port-de-visite* deur wordt geopend en een lange tafel gedekt, waaraan gy dan al die blyde gezichten kunt zien. o Die waren echte liefdemaaltyden. De huismoeder, geholpen door haar dochters of ander vrouwelike leden van het gezin, dienen als echte Marthas; en aan Marias gesprekken ontbreekt het niet. Ach, waar zyn zy nu, die familiefeesten! Ik zie ze nog hier en daar; maar zy worden steeds zeldzamer; steeds minder bezocht; steeds meer betekenloos en koud." (bl. 71).

Die in besit is van Ds. Du Toit s'n werke kan verder nalees wat hij hieromtrent sê in sijn preke: "De Erfbegrafenis" (Gen. 23) in die "Getuige" van 1885, no. 7; en "Het afsterven van een Familie-hoofd" (Gen. 48:21) in die "Getuige" van 1895, no. 14.

Natuurlik het Ds. Du Toit so geheg aan die familieband omdat dit geheiligd is deur die Genadeverbond. Maar daar kom ons later op terug.

Tengevolge van hierdie familie-waardering was Ds. Du Toit nergens liewer dan *in die huiselike kring*. Hij had beswaar om die superintendentskap van onderwys aan te neem omdat hij so huiselik van aard was. Dan klaag hij in die reisbeskrywinge gedurig dat hij so weinig bij sijn familie kan wees. En in sijn "Bijbelanden Doorreis" sê hij: "Hoe skrywen wij nu? Onder menigvuldige werkzaamheden die al onze tijd en al onze krachten vereisen. De stille avondstonden, en vroege morgenuren als ontstolen, besteden wij aan deze schetsen. Niet dat zulks ons verdriet. Neen, veeleer is 't ons een ontspanning en liefhebberij. Wij skrywen toch in de schoot van het huisgezin, liefelik gestoord door kinderstemmen en de vele kleine (gans niet onaangename) stoornissen van het gezellig huiselik verkeer. En dan, wat 't mij vooral tot een lust maakt: ik skryf aan *vrienden*, lieve vrienden, van wie

ik ver verwijderd ben, en met wie ik dus in de geest gemeenschap heb."

In die aanhaling word meteen gesproke van "vrienden", want ja, *vrindskap* was 'n emosie wat ook sterk in sijn hart gewerk het. Ds. Du Toit had nie veel vrinde nie, maar die wat hij had was beproefd, sodat hul vir hom deur water en vuur sou gegaan het. Sijnersijds het hij dan ook aan hul trouw geblij met sijn hele hart.

Daar vrindskap wortel in gemeenskappelijke oortuiging en daar Ds. Du Toit vas geglo het in die nasionale herstel van die Jodevolk, het hij ook verskillende Joodse vrinde gehad. Dikwels het hij op sijn reise bij hulle tuisgegaan en het hul hom selfs preekplekke verskaf. Twee van hulle het uit dankbaarheid hom later selfs gedeeltelik in staat gestel om oor te gaan tot die koop van 'n plaas. So had hij vrinde uit alle molike kringe en stande en soorte van mense. Sijn hart was so ruim!

Die sterkste was egter die vrindskap waar dit geheiligd werd deur die gemeenskappelijke geloof in Christus. So skryf hij aan mnr. D. S. A. du Toit, onder datum 13.8.83, van Pretoria: "Ik verblijd mij reeds in het vooruitzicht weder de vrienden en broeders te zien en te spreken. Ik voorzie daarin weer een Elim op de woestijnreize. Moge die hope niet verwijld worden."

Maar menigeen weet uit eie waarneming hoe Ds. Du Toit vir sijn broeders en susters alles oor had; hoe hij sig alle opofferings en inspannings getroos het om maar vir hul te kan dien; hoe belangeloos hij dit gedaan het en hoe hij hom dit verwijt het als hij daaraan nie ten volle kon voldoen nie. Dit was hom 'n lewensleus: "Ik ben een schuldenaar," en: "Ik verdraag alles om der uitverkorenen wil."

Toen hij in sijn laaste siekte nie meer kon weg nie, was sijn bed 'n vuur onder hom en was die gedagte aan sijn verstrooide skape hom meer dan eens 'n bittere marteling. Alleen die biesondere genadewerking Gods het hom dan geleer om te berus.

In verband met vrindskap noem ons sijn *beleefdheid*, sijn respek vir die vrind en medemens. In die opsig was hij 'n gebore Fransman. Hoe swaar ook op die proef gestel, hoeseer ook in sijn drukke werksaamhede op brutale manier gestoor, hoe dikwels ook met kleine dinge lastig geval—nooit was Ds. Du Toit onbeleefd nie. Die kleinste kind en die vervelendste laspos het hij met vrindelikheid en geduld bejegen. Net die

domme drukkersgebroed" ('n uitdrukking van Ds. van Velden, wat Ds. Du Toit soms gebruik het) wat sijn werk verknoei, kon hom soms lelik ongeduldig maak. Maar in die geval was dit g'n onbeleefdheid, maar 'n regmatige bestraffing van slordigheid en verregaande onoplettendheid.

Eén staaltjie van sijn beleefdheid. In Daljosa-fat het nogal dikwels bij hom kom kuier 'n jonge vrind, wat baing swaksinnig was. In plaas van hom als 'n minderwaardige te bejegen, het Ds. Du Toit, ook bij dringende werksaamhede, steeds geprobeer om met hom 'n praatjie aan te knoop. En als hul gesels dan op was, het Ds. Du Toit 'n prenteboek of iets anders gesoek, waar die besoeker hom verder mee kon besig hou. Dit spreek vanself, dat die broeder bijgevolg graag sijn besoek herhaal het !

LIEFDE TOT DIE NATUUR.

Ds. Du Toit s'n hartstogtelike liefde tot die natuur is bij sijn vrinde seker oorbekend. Wie van hulle herinner sig nie die pragtige "Lentepreke" nie wat hij tijdens die voorjaar gelewer het? Die preke is op sigself al 'n versameling. Ds. Du Toit het altijd gesê, dat die mens uit 'n paradijs kom en naar 'n paradijs heen moet. Van uit die oogpunt was die natuur altijd vir hom 'n voorwerp van lering en heerlikheid.

Bowe alles had hij blomme lief. Die blomme word gedurig in sijn geskifte genoem en geroem. Ons sal maar inlas wat hij daarvan sê bij sijn besoek aan Gethsemané : "En zelfs die lieve bloempjes onder de bomen, zij hinderden mij niet, maar waren mij veeleer welkom. 't Is mij of elke droppel bloeds, hier onze Zaligmaker ontperst en op de grond gevallen, een bloem voor ons doet ontspruiten; en hier vooral is elke bloem een glimlach van onze hemelse Vader; ja, hier is elke bloem mij, meer dan elders, een overblijfsel van een verloren en een belofte van een herwonnen paradijs. Ik plukte deze lieve bloempjes, en zag met smart hoe spoedig zij verwelkten. Ik nam van het zaad om ze in mijn bloemtuintje te zaaien" ("Bijbellanden" II bl. 95). Leser, lees dit, en kijk dan weer 'n blommetjie aan. Is die diepste *wese* van die liewe skepseltjies nie hier uitgebeeld nie?

Nou gee ons nog 'n stukkie oor die Europese en Afrikaanse lente—meteen 'n proewe van Ds. Du Toit s'n beskrywende prosa :—

" De schoonheid der natuur van *Zwitserland*, door de Europeanen zo zeer geprezen, heeft echter veel minder aangripends

voor iemand die van de Kaapkolonie komt en Zuid Afrika door reisd heeft. Ik kan niet zeggen dat die Zwitserse bergen veel voor hebben boven onze bergen, zij zijn beter begroeid en dan met sneeuw bedekt, anders niet. Maar wat ik, èn in Zwitserland, èn door heel Europa zover ik reisde opgemerkt heb, is: de langzame overgang van winter tot zomer, gelijk ook van dag en nacht. Men heeft hier een schemeravond van bijna twee uren lang. En zo heeft men hier ook waarlijk Lente, wat wij in Afrika bijna niet hebben. Wij hebben Winter en dan meteen Zomer, soms binnen 14 dagen tijds. Wanneer bij ons in Afrika de bomen beginnen uit te botten, dan één week zonneshijn en zij zijn in volle bladerdos, en nog enige warme dagen, zoals wij bij ons in de lente hebben, en de frisse jeugd is van de bladeren geweken, hard en donkerkleurig maakt ze de vroege zomerhitte. Niet alzo in Europa. Ik ben hier nu bijna een maand. Toen ik 't eerst voet aan wal zette in Engeland, begonnen de jonge bladeren zich reeds te vertonen, doch schuchter als een jonge maagd, zich nog achter hun knopjes verschuilende, bloo, en huiverig om zich te spoedig bloot te stellen aan de nog wat gure lucht. En zo staan zij nog; er is een langzame, nauweliks merkbare voortgang. Die jonge bladeren en bloesems schijnen als in tweestrijd, de koesterende zonnestrallen doen ze begerig het hoofd uitsteken; maar de gure winden die nog tussen-beiden waaien doen ze met schroomvalligheid terug blijven. De roosknopjes openen zich slechts zo ver dat even de kleuren van de verborgene schoonheid doorschemert, en zo blijven zij dagen lang, alsof zij de ontwikkeling van hun jeugd zolang mogelijk vertragen willen, vrezende een te spoedige verwelking. En zo duurt het nu heel de lente voort, en geeft u de tijd om u in de zich verjongende natuur te verblijden. Bij ons in Afrika echter was het mij elk jaar weder een teleurstelling als dat jeugdig groen en de lieve lente zo ras voorbij vloog. Indien ik in Europa predikant ware, ik zou een lente-preek houden voor jongelieden, en deze schuchterheid van de natuur aan hun jeugd ten voorbeeld stellen, vooral aan de jonge maagden. En als mogelijk van mijn jonge vrienden deze regelen lezen, dan wil ik hen vragen, of bij ons in Afrika niet mogelijk de jeugd gelijk de lente te spoedig zich ontwikkelt en te ras voorbij gaat? En deze vraag wil ik vooral aan jonge maagden doen. Ik wenste wel dat ik al mijn jonge vriendinnen hier bij mij had; ik zou ze naar een van de fraaie parken of tuinen alhier brengen, en zou haar op de schroomvallige bladeren en modeste bloempjes wijzen, en zachtjes in 't oor fluisteren: "Leert hier een les van de lieve natuur; ontwikkelt niet te snel tot rijpheid; blijft kinderen zolang gij kunt, zo mogelijk uw leven lang; dat zal u en allen om u een blijvende verkwikking zijn, gelijk aan die bladertjes die zo lang jeugdig blijven, ons verkwikken." (Uit "Op Reis.")

LIEFDE TOT LAND EN VOLK.

Dat Ds. Du Toit die twee met zijn hele hart be-
min het, stip ons net aan. S. Afrika was vir hom,
na al zijn reise, die beste land in die wereld, selfs die

“land van die Toekoms”. Nooit het hij begeer om ergens anders te woon nie.

Vir sijn volk het hij veel tot stand gebring en veel opgeoffer—'n bewijs dat hij hul liefhad. Met 'n beweging gemoed het hij eens aan 'n kring studente vertel, hoe hij boeke uit sijn rak moes verkoop om die “Patriot” aan die gang te kan hou. Maar genoeg. Ons het reeds van een en ander melding gemaak. Belangeloos het hij sijn volk, naar sijn beste oortuiging, gedien tot sijn dood toe.

Nou kom ons tot wat die teënbeeld is van liefde, naamelik

HAAT EN TOORN.

Moet ons dan in die karakter-skets van 'n Christen ook die affekte van haat en toorn opneem en dit selfs als iets voorbeeldigs kwalifiseer? Ongetwijfeld. Die Skrif spreek van 'n “hate” van wat kwaad is. En als iemand sig geheel tot instrument van die duiwel stel, seg die psalmis: “zou ik niet haten die U haten?” Heilige toorn tref ons dan ook bij die Heere Jesus aan. Alleen moet ons hiër onderskei tusse *persoon* en *saak*, en moet ons onself afvraag of die haat en toorn 'n *heilige* is.

Ds. Du Toit kon sterk lief hê, maar daarom kon hij ook geweldig haat, wat naar sijn mening sonde en verkeerdheid was; hij kon geweldig toorn teën wat in sijn oog als ongeregtigheid moes gebrandmerk word. Met één woord—hij kon geweldig *skerp* wees. Daarvan lê sijn geskifte genoegsaam getuigenis af. Die “wec ul” van die Here Jesus het hij op sijn lippe geneem en uit sijn pen laat vloei. In die opsig het daar iets van die oue profete in hom nagetрил.

Maar laat ons daarop let, dat Ds. Du Toit altijd geprobeer het sover molik persoon en saak van mekaar te skei. Teënoor persone was hij altijd bi uitnemendheid *vergewensgesind*. Hij kon die regterhand van vriendskap uitstrek tot die felste teënstander. In die opsig was hij waarlik *grootmoedig*. Ons glo dat niemand hom die lof sal onthou nie. Hij het dan ook bij al sijn skerpheid gedurig gesê: “Ik oordeel niemand. Die ons oordeelt is de Heere.” Oor die verborge roersele van die hart, oor iemand s'n stand teënoor God, het hij g'n uitspraak gedaan nie. Wat hij geoordeel het was die *werke*. Haatdragend was hij nooit.

Wanneer Ds. Du Toit als geestelike vader ernstig moes bestraf, was sijn hart bij die minste blijk van

vertedering ontroerd. Ja, selfs voor die tyd, want dan kies hij die teks: "Is niet Efraïm mij een dierbare zoon? is hij mij niet een troetelkind? want sinds ik tegen hem gesproken heb, denk ik nog ernstiglik aan hem; daarom rommelt mijn ingewand over hem". (Jer. 31:20).

Laat ons hierbij voeg, dat Ds. Du Toit sigself ook skerp beoordeel het. Slegs een geval. In verband met sijn reisbepalings het hij sig eens misreken en 'n klein broederkring moes teleurstel. Hij skriff daarvan in sijn kwartaalsreis: "Zelf teleurgesteld moesten wij dus anderen teleurstellen, tot onze bittere spijt. Niemand verwijte ons dit echter, want wij hebben onszelf dat al te veel verweten. Wij zijn, als Cato, strenge rechters over onszelf. Hebben wij verkeerd gedaan, wij belijden onze schuld aan de mensen evenals we zulks Gode beleden, en hopen zij zullen ons vergeven gelijk God ons vergaf. Wij zijn schuldenaars en hopen beter te doen." ("Stemmen", IV no. 2 bl. 4).—

Om tot die hoofpunt terug te keer, Ds. Du Toit kon skerp oordeel, omdat hij gemeen het, dat die *heilige* wet van God dit eis. Sijn oordeel werd nie gebore uit persoonlike of tydelike oorweginge nie, maar uit liefde tot God en sijn wet. In hoeverre hij daarin, naar eise van Christelike sedeleer, geslaag het, sal ons hier nie uitmaak nie. Ook in die opsig sal hij wel self sijn onvolmaaktheid gevoel en dit voor God belij het. Ons het egter vrijmoedigheid om te sê, dat die eïenlike drang bij hom steeds was 'n ongeveinsde liefde tot sijn broeders, sijn land en volk, en sijn God.

G'N VREES.

Bij die gemoedsluwe moet ons ook die emosie van vrees bespreek.

Nouwel, ons kan nie van Ds. Du Toit sê nie, wat andere in hul helde prijs, n.l. dat hij g'n vrees geken het nie. Dis ook nog die vraag of die grootste helde nie juis vrees deur-en-deur geken het nie, sodat hul juis daarom dit met 'n kragtige werking van die wil kon oorwen.

Ons weet reeds dat Ds. Du Toit 'n sekere beedeerdheid deur die genade Gods oorwen het. Eers was hij so skamerig van aard, dat hij amper nie met gemak op straat kon loop nie. Toen hij dit eens aan sijn skoonmoeder vertel, wou sij dit nouweliks geloof. Só was hij op dié punt verander. Hij kon later sonder bedugtheid voor koninge en keisers verskijn, en kon vijandige monstervergaderings met onverskrokkenheid

in die aangesig sien. Hij was inderdaad 'n man "wat sijn man kon staan," ja, wat meer is—hij was 'n man wat *alleen* kon staan. Dit het hij sijn hele lewe lang getoon. Daarin openbaar hij die kenmerk van heroïsme, van manlikheid en moed.

Uit sijn studie-jare weet ons dat dit sijn grootste pret was, om snags saam met Oom Loko, in die grafkelders weg te kruip, om so grootsprekende studiebroers die angs op die lijf te jaag.

Dan, dit was sijn gewoonte om, als dit enigins kon, 'n maand naar strand te gaan. Die magtige see het hom g'n vrees aangejaag nie; inteëndeel, hij het baing van die see gehou, nie net om *daarbij*, maar veral om *daarop* te wees. Een-twee-drie was 'n ou skuitjie opgedokter en 'n aantal vrinde bij mekaar gemaak om diep in die see te gaan visvang met Ds. Du Toit als die skipper, agter aan die roerpen gesete.

Wat kon hij interessant vertel van die toggies! Hoe 'n sweepstêrthaai aan die hoek kom, al die vislijne deurmekaar war en met die skuitjie oploop sit. Hoe hij besluit om nie van die gevaarlike monster, wat die vaartuige kon stukkend slaan, af te wees nie deur die lijne deur te snij, maar 'n plan maak om hom aan wal te bring. Hoe dan die skeepsmes grof geslijp word op die ankerklip, om die haai, behoedsaam nadergetrek, 'n haal te gee oor sijn stêrt, waar al sijn krag saamgevat lê. Hoe dan die lange kerel eindelik op strand gesleep word, tot verbasing van 'n menigte omstanders, vol verbasing oor "wat Du Toit nou weer aangevang het."

Wat het veral sijn eerste gade benouwe ure deurleef als die skuitjie nie aankom nie, terwijl dit al donker word! Groot vure werd dan op Vishoek-berg aangesteek, om die pad huiswaarts te wijs... Deur 'n plots-opgestane stormwind was hul teëngehou!

Later het die skrywer hiervan self van die toggies meegemaak, toen ook gevaarlike kunste werd uitgehaal. Maar almal het geweet, dat Ds. Du Toit 'n bewaarde skipper is, sodat met stil vertrouwe in sijn beleid kon berus word.

NUWSGIERIGHEID OF BELANGSTELLING.

Hierdie beweging in die menselike gemoed was bij Ds. Du Toit in sterke mate aanwesig. Ons verstaan daaronder veral dit dat iemand van frisse voorstelling hou.

Nouwel, die voorwerp van onse beskrywing was 'n vijand van wat met die naam van vervelend, langdradig of alleedaags kan bestempel word. Daarom het hij so graag gereis. In vreemde streke en lande was daar altijd iets nuws om sig af te spieël op die refleks van sijn helder-fris gemoed, en dit was vir hom so'n aangename bevrediging gewees. Wat het hij al nie afgereis nie! Europa was hom bijna heeltemaal bekend. Deur Palestina en Egipte was hij heen; en sijn vaderland het hij bereis van die Kaap tot die Samesie, kruis en dwars. Eens was daar selfs bij hom 'n sterke voorneme om 'n tog van die Kaap naar Kairo te organiseer. Maar dit het misluk wegens gebrek aan geld en tijd. Ook 'n ander reisplan, in 1900 ten bate van enige vrinde georganiseer, het in die water geval. ("Getuige" XX bl. 288).

Dieselfde voorliefde vir nuwe voorstellings vind ons ook in Ds. Du Toit s'n preke. Als hij preek dan moes 'n mens luister, of jij wil of nie, só nuw en fris was die gedagtes. Met gemeenplaat-e het hij hom nie opgehou nie, en hij het dit 'n predikant kwalik geneem als hij g'n nuwe en oue dinge uit die skat van sijn hart kon voortbreng nie. Ja, ook oue, maar dan belangstellend en fris aan die gemeente voorgestel.

Van sijn geskifte kan ons dieselfde sê. Wat hij geskryf het, het altijd ingeslaan, en groot belangstelling gewek. Vandaar dat sijn boeke altijd goed verkoop het, in weerwil van sijn geïsoleerde posisie. Daarom was hij ook so'n uitnemende joernalis. Dikwels het hij ons gesê, dat hij vir ieder nommer van die "Getuige" of "Stemmen" ten minste één stuk voorberei waarvan hij weet dat dit biesonder die aandag sal trek. Op en top dus 'n Fransman.

Als hij vertel dan was dit ook een en al lewe. 'n Transvaalse boer, vir die eerste keer met Ds. Du Toit bekend geword en bij wie Ds. Du Toit toen 'n nag geslaap het, sê eendag vir ons: "Maar hoor, die dominee Du Toit is die "leersaamste" man wat ek nog ooit ontmoet het".

Natuurlik het so 'n frisse man ook belangstelling van sijn hoorder verwag. Vandaar dat hij midde onder sijn preke jongmense bestraf het wat sit rondkijk of op 'n ander manier hul verstrooidheid openbaar.

Sijn belangstelling het ook daaruit geblyk, dat hij sig so ten volle kon gee, selfs aan wat kleinighede genoem word. Als hij bij die strand sijn hoeke vir die visvangs sit regmaak, dan is sijn hele siel daarin en vergeet hij die hele wereld. 'n Mens sal dan sê,

dat die hele wereld afhankelik is van daardie hoekies en touwtjies!

VREUGDE EN DROEFHEID.

Die inwendige bewegelikheid het sig ook kenbaar gemaak in sijn vreugde en droefheid. Soms was die twee so te sê gelijktijdig aanwesig. Ergens in 'n brief gebruik hij die uitdrukking: "Mijn oog weent en toch verblijdt zich mijn hart." Inderdaad was dit soms so. Ons sal 'n paar gevalle noem.

Ds. Du Toit kon bijna nooit 'n kindjie doop nie of dit was onder tranen. Die gedagte aan die hulpelose verlorenheid van die kindjie, maar tegelijk aan die tere verbonds-barmhartigheid van God, het 'n traan aan sijn oog ontpers maar ook 'n lag in sijn siel gewek. Selfs bij dikwels herhaalde doop kon hij nie mechanics (werktuigelik wees nie.

Sijn prediking was nie anders nie. Dan 'n vrinde-like glimlag als hij 'n blijde waarheid verkondig, en dan weer 'n stortvloed van smart bij die voorstelling van onse menselike ellende en daarnaas die ontferminge Gods.

Innig kon hij hom verblij als daar stoffe vir blijdschap was. Die blijdschap het hij nooit op stoërsijne manier weggesteek nie. Kinderlik kon hij sig verheug oor die vreugde wat God hom in die lewe berei het. Selfs was *blijmoedigheid* een van sijn heerlikste deugde. Maar daaroor later.

Droefheid, aan die ander kant, kon hom biesonder aantas. Om dit aan te wijs haal ons aan uit sijn "Overpeinzing onder Beproevingen", geskrywe in 1902 toen 'n kindjie van sijn dogter Bettie oorlede is:—

"Het is Zondagmorgen, de dag door God zelf geheiligd en gezegend, met een biezondere zegen. Hoe heeft mijn ziel in de laatste tijd de stille Sabbaten genoten. Zij waren mij zovele Elims in de woestijn, waar ik met mijn gezin kon nederzitten onder de palmbomen van vrede bij de fonteinen van levend water. Wat was zij ons verkwikkend, die rust te midden van onrust, alom die kalnte te midden van stormen rondom, die vrede te midden van strijd en woeling overal! O die rust in de schaduw van de steenrots tegen de hitte der beproevingen, dat schuilen onder de schaduw van de Almachtige, dat uitrusten aan het liefdehart van mijn Zaligmaker, dat berusten in de verdiensten en gerechtigheid van mijn middelaar,—het was mij een voorsmaak van de eeuwig rust, druiven van Eskol in de woestijn reeds geproefd. ó Die stille afzondering met mijn gezin rondom het huissaltaar, het was mij een voorsmaak van de grote toevergadering van de kinderen Gods, van dat samen nederzitten onder de Levensboom langs de Rivier van het Water des Levens.

“Maar nu buigt mijn ziel zich neder in mij. De hand van de Almachtige heeft mij aangeraakt. Twee van mijn kinderen zijn gehuwd en van beiden heeft de Heere de eerstgeborenen tot zich genomen: het lief zoontje van mijn oudste zoon en nu laatste week het bevallig dochtertje van mijn oudste dochter; en teruggekeerd van de begrafenis kon mijn jongste zoontje nauweliks het huis bereiken, viel dadelik te bed aan een ernstige ontsteking van het hersenvlies, waaraan hij gevaarlijk krank ligt, zodat het ouderhart bezwaard is van bekommernis en de ziele worstelt; “Mocht het jongske leven voor Uw aangezicht!”

“Dat de Heere mijn twee eerstgeborene kleinkinderen wegnam kan mij niet bevreemden, hoewel het smartlik is voor vlees en bloed. Immers hij heeft ons duidelik en herhaaldelik verklaard: “Alle eerstgeborene is mijne,” niet slechts van de Israëliet, maar ook van de dienstmaagd, van de gevangene, ja zelfs van het vee (Ex. 11 : 5; 12 : 29; 13 : 13, 15; 22 : 29; 34 : 20; Lev. 27 : 26; Num. 3 : 13, 43; 18 : 17; Deut. 25 : 6; 33 : 17). En van dat pas gestorven kleindochtertje heb ik het verwacht. Zij was te lief, te rein, te edel voor dit leven; de wereld was haar niet waardig. Elkeen die haar zag werd aangetrokken door de aanminnige glans van die helder zwarte ogen, door de vriendelijke glimlach die er altijd om die lipjes speelde. Daarbij was zij zo lief, zo zoet, zo tevreden en vergenoegd met alles. Elkeen kon het zien, op haar gelaat blonk een hemelse glans. Dan had zij van jongs af (zij is maar een weinig over één jaar onder ons gebleven) iets eigenaardigs: te midden van onze cirkel van familie en vrienden kon zij menigmaal de oogjes naar boven slaan en strak op één plaats zien en dan daarbij zo genoegelik lachen, en dan kon niets haar aandacht aftrekken. Bij wijlen duurde het een geruime tijd. Elkeen kon het bemerken dat zij iets zag dat wij niet zagen, iets schoons en heerliks, dat haar opgetogen hield. Zelfs in haar bitter lijden (en zij heeft lang en smartlik geleden, zodat de wormen aan haar niet veel hebben zullen,) toen zij geen behagen meer had in iets op aarde, kon zij nog soms die vlagen van verrukking krijgen; dan blonk nog dezelfde glans op haar vermagerd gelaat en speelde die blijde glimlach om haar bleeke lipjes.

“Ja, ja, ik heb het gevoeld, ik heb het gezien en gezegd, dat wij haar niet zouden behouden. Zij was één van die schare van kleine engelen welke de hemel tot ons nederzendt om ons vlees en bloed aan te nemen, een weinig met ons te lachen en te spelen, en dan op een wenk van boven terug te gaan en ons hart met zich meê te voeren naar het land van de heerlijkheid...”

“Het is haar heengaan meer nog dan de gevaarlike krankheid van mijn zoontje dat mijn ziele tans vervult met overpeinzingen welke ik neerschrijf voor de betrekkingen, en ook voor anderen; want waar is een familie welke de hemel niet aldus zocht te “trekken met mensenzelen en touwen der liefde” (Hos. II : 4)?”

“Lijden moeten die kleinen, lijden moeten al die kleinen die zo jong van ons heengaan—dikwels pijnlik, smartelik lijden—maar nergens zien we Gods heerlijkheid duideliker hierbeneden doorschemeren dan juist in dat kinderlijden. Toen die ontslapen

kleine uren, dagen lang onder haar smartlik lijden zo kalm en vergenoegd in haar beddeken kon liggen, soms met die hemelse glimlach, maakt mijn gade de gepaste opmerking; het is alsof de engelen haar daar in haar beddeken oppassen en verzorgen, zodat zij geheel voldaan daar nederligt. En als Engelenglans reeds hier in haar lijden onder ons afstraalde, hoe heerlijk zal zij het nu hebben in dat beter gezelschap van ander vroeggestorven kleinen en engelen? Ach, ware ons oog niet zo beneveld, ons hart niet nog zo vleeslik, wat zou het heerlijk zijn een blik op die kinderwereld daar aan de andere zijde te slaan!.....

Dan wijs Ds. Du Toit aan dat haar heengaan was 1) 'n herinnering aan ons bederf en 2) 'n betoning van Gods ontferming. Hij sê verder :

“ Haar heengaan opende voor mijn geestesoog *een donker uitzicht op de toekomst*. Zonderling was mijn zielservaring in haar geval. Overtuigd van jongs af dat we haar niet zouden behouden, kon ik nauweliks gelovig bidden om herstel, hoezeer mijn hart ook verlangde haar te behouden. Welk een tweestrijd in 't gebed voor Gods aangezicht, nog die laatste morgen van haar sterfdag toen ik haar bezocht te Stellenbosch! Nimmer, ook niet die morgen, verhelderde het gebed mijn hoop op haar herstel. En toch toen we die morgen op de cab terug reden naar het station en ik in stille overpeinzing en verzuchting zat, viel er een zeldzame lichtstraal in mijn ziel, welke ik op de trein aan mijn gade mededeelde. Ik dacht: maar ik bid dageliks dat God ons een overblijfsel mocht laten in de dagen van afval waarin wij leven en mijn bede voor de mijnen is steeds dat wij verwaardigd mogen worden tot dat overblijfsel te mogen behoren. Maar als nu de Heere al zijn uitverkorenen jong wegneemt, wat blijft er dan hier over? Ik dacht aan de kleine en haar vreemde geestvervoeringen en blijkbare gemeenschap met de onzichtbare wereld, en vroeg mij zelve af: moeten dan al zulke kinderen weggaan? Zullen wij in de donkere tijden die wij tegemoet gaan niet juist zulke edele geesten behoeven? Heeft God niet in vorige dagen van donkerheid aan zijn volk een Mirjam, een Debora, een Anna, en zelfs in latere tijden een Joan d' Arc gegeven? En voor het eerst kreeg ik aandrang de Heere te vragen: *indien* er een toekomst is voor een overblijfsel onder ons volk haar ons dan toch te sparen als zulk een profetesse. En werkelijk kwam er, in haar uiterste, bij mij nog een straal van hoop dat wij haar zouden behouden. Doch reeds die namiddag kregen we een telegram dat zij heengegaan was, en dat bericht wierp voor mijn gemoed een donkere wolk op onze toekomst.

“ En ten slotte bleef er niets anders over dan dat haar heengaan mij *een ernstige roepstem is tot heiliger wandel*. Zij zal tot ons niet wederkomen, maar wij zullen tot haar gaan. Ja, ik gevoelde als David van alle zieleworsteling bevrijd toen zij eenmaal gestorven was. Ik kon met Job zeggen: “De Heere heeft haar ons ontnomen; de naam des Heeren zij geloofd!” Maar de verschijning van deze kleine engel in onze familiekring en haar heengaan blijft voor mij een spoorslag tot nog

heiliger wandel... Wij lieten op het lint van onze bloemenkrans, bij het grafje onzer kleine neergelegd, drukken; "Tot wederziens, kleine Engel."

HOPE.

Die laaste gemoeds-eienskap waar ons op gaan wijs is "hoop", in die sin van gevoel van 'n toekomstige goed.

Ds. Du Toit was 'n optimis, iemand wat steeds van die toekoms goeie verwagting had. Self het hij verklaar, dat 'n pessimis ('n swart-siener) nooit 'n volksleier kan wees en nooit veel in die wereld tot stand kan bring nie.

Uit sijn hoopvolle lewensopvatting laat sig vir 'n deel sijn taaie *volharding* verklaar. So wat van aanhou, en nie moed opgee nie, het die skrywer hiervan bij niemand anders in die mate waargeneem nie. Ons ken sijn menigvuldige en bittere teleurstellings. In hom is inderdaad die Skrifwoord vervul: "Een *ander* is het die zaait en een *ander* is het die maait." Gedurig moes hij dit aanskouw dat 'n ander die vrug van sijn arbeid geniet. Hij het maar oor die harde kluite moes stap, aldeur saaiend, saaiend en bijna niks anders aanskouwend dan die kale, op die oomblik so niks belowende aarde.

Tog het hij nooit moed opgegees nie. Die vrug, hoewel deur 'n ander ingeoes, het altijd weer sijn moed verlewendig. En die eersteling was vir hom altijd weer 'n profesie van 'n voller oes.

Daarom kon hij van jaar tot jaar, onder teënwerking en teleurstelling volhou. Volhou bijv. met sijn blaaiete redigeer. Daarom kon hij als "Patriot" en "Getuige" val weer met die "Stemmen" begin; als "De Paarl" misluk weer "De Kolonist" aanvat; als "Ons Klijntji" nie meer wil nie dit met "Ons Taal" probeer.

Uit die hoopvolle temperament verklaar ons ook Ds. Du Toit s'n *blijmoedigheid*. Die gelaat was verrimpeld van sorg maar die glans van inwendige blijheid het daardeurheen gestraal. Als hij bijv. van sijn werktafel opstaan dan was dit nie om met 'n betrokke aangesig in die huiselike kring te verkeer nie. Nee, ons hoor hom kom en ons sien hom (naar sijn eiënaardige gewoonte) eers staan op die drempel van die deur om met blijde aandoening aan te staar wat daar gaande is en 'n vrindelike opmerking te maak. Neergedruk was hij selde. Sijn sorges het hij vir hom soveel als molik gehou en ons net die vrindelike kant van sijn wese laat sien.

Eers aan die einde van sijn lewe, enige jare vóór sijn dood, het skrijwer hiervan, toen hij met sijn vader 'n maand lang aan strand verkeer het, opgemerk dat 'n gedrukker stemming die aangebore blijmoedigheid merkbaar oorsomber het.

En dan nog was die hope daar als pleganker van sijn siel. Ja, veral in die later tijd en ook op sijn siekbed het die altijd hom bijblijwende hoop haar suiwer Christelike karakter geopenbaar. Hoe meer hom die dinge op aarde ontval, des te meer het die Bijbelse woord hom in die siele geklink: "uw loon is groot in de hemelen."

Die punt mag ons ook nie verwaarloos nie. Jesus moes sien op die vreugde Hom voorgestel om staande te kan blij (Hebr. 12). Paulus eweso.

Vandaar dat Ds. Du Toit nie nagelaat het om op die loon in die hemele sijn oog te vestig nie. Ook andere het hij met die hoop versterk. Ons haal net aan wat hij in 1907 skrijwe onder die hoof "Twijfelmoedig doch niet mismoedig" (2 Tim. 1:15):—

"Zwakke broeder, teerhartige zuster, wees dan niet zo spoedig ontmoedigd! Paulus wist en beleed het: "wij hebben deze schat in aarden vaten, opdat de uitnemendheid der kracht zij van God en niet uit ons" (2 Cor. 4:7). En de belofte, hem gegeven, is ook de onze: "Mijn genade is u genoeg; want mijn kracht wordt in zwakheid volbracht" (2 Cor. 12:9). En moet ge dan ook met Paulus verklaren: "van buiten strijd, van binnen vrees," al zijt ge soms door de zwakheid van het vlees "twijfelmoedig," word nooit "mismoedig." Dezelfde Geest, die in Paulus woonde, woont ook in ons. Hij leidt, vertroost en versterkt ook ons. Wórd dan niet ontmoedigd als alles u schijnt tegen te lopen. De Heere weegt met een andere weegschaal dan de publieke opinie, dan uw en mijn mening dikwels is. Hij weegt met de weegschaal van 't heiligdom, met de weegschaal van de eeuwige heerlijkheid. Wat ons hier groot schijnt, is vaak in sijn oog gering; en wat ons gering schijnt, acht Hij groot. De tijd is zo kort, de eeuwigheid zo lang. "Vele eersten zullen de laatsten, en vele laatsten de eersten zijn." ("Stemmen," no. 5 bl. 3.)

VERSTAND.

Nou gaan ons oor tot 'n beskrijwing van Ds. Du Toit sijn verstand en wil. Vanself hoef dit nie so uitvoerig te wees nie. Sijn ganse lewe en werk deur ons beskrewen lê getuigenis af van die grootte van sijn verstand en die krag van sijn wil. Dan, die twee vermogens dra ook nie so'n streng persoonlike karakter nie. Dis meer 'n verskil in graad bij die een mens en die ander. Ook moet hier die opmerking gemaak word dat dit ons nie te doen is om 'n strengte

groepering van die sielsfunksies nie. Ons het 'n skema gemaak wat prakties aanwendbaar is. Bowendien is die siel van 'n mens 'n eenheid, wat sig nie uit mekaar laat kerf nie. Op die feit wijs veral die nuwere sielkunde. Vandaar dat ons reeds die verstand en wil laat inwerk het op sommige van die beskrewe emosies of gemoedsaandoeninge.

Nou moet ons eers wijs op die *vlugheid* van Ds. Du Toit s'n verstand. Iedereen wat met hom gedebateer het moes erken: Ds. Du Toit is mij te gouw. Van sijn skryfwerk kan dieselfde gesê word. Een twee-drie was 'n artikel klaar vir die pers. Alleen 'n vlugge verstand kon dan ook te midde van soveel andere besigheid al die skryfwerk verrig het. Een van sijn sub-redakteurs het ons, nadat hij enige tijd onder Ds. Du Toit werksaam was, met verbasing gevraagd: "maar wanneer doen jouw vader tog sijn werk?" Gereken die korte oomblikke wat hom vir rustige arbeid gelaat werd, kon die vraër nie besef hoe Ds. Du Toit sijn werk klaar krij nie.

'n Ander hoedanigheid was sijn *kombinasie-vermoge*. Wel kon hij streng analyseer (ontleed). Ons verwys bijv. naar sijn preek oor: "Volg gij Mij", drie woorde wat in drie hoofverdelings behandel word, ieder weer met drie onderverdelings. Maar in hoofsaak was sijn denke syntheties (saamstellend). Als hij bijv. bewijs dat de koningin van Skeba bekleed was met goud van Ofir, uit Afrika gehaal, dan is hij daar nie mee tevrede nie, maar vermeld meteens dat die profesie spreek van 'n koningin weer bekleed met goud van Ofir (Ps. 45:9). So het hij altijd die dinge gesien in hul groot samehang. Dit is dan ook wat in Skrifstudies en preke so getref het—die manier waarop hij begin, midde en einde met mekaar in verband gebring het.

'n Derde punt wat ons hier bespreek is Ds. Du Toit s'n *sterk geheue*, want dit is tog ten slotte 'n verstands-hoedanigheid, al is dit dat Ds. Du Toit (soos ons straks sal sien) hierbij wijs op die werking van die wil en die emosie van belangstelling.

Ds. Du Toit het nie juis so *baing* dinge gewoet nie, maar wat hij gewoet het was volkome sijn *eiendom*. Ons het ons dikwels verwonder hoe hij steeds weer op eenvoudige beginsels terugkom, om dan daarop selfstandige kennis te bouw. Wat hij gewoet het, het hij *goed* gewoet. Ons kan gerus sê, dat hij reeds in sijn studietijd die voorraad kennis versamel het, waarmee hij verder in sijn lewe selfstandig gewoeker

het. Hij had dan ook nie gedurig nuwe boeke en nuwe uitgawes van boeke nodig nie. Wat elke dag vir variasie op die kennis-mark uitgestel werd, was hom g'n steunpilaar van ware wetenskap nie.

Daar sijn hoof nie vol was van allerlei feite en datums nie, kon hij vashou wat hij werkelijk nodig had. Met 'n Davidslinger en weinige klippers kon hij sijn man staan en kon hij selfs bekend word als 'n veelweter. Ja, hij was van alle markte thuis en op ieder lewensgebied het hij hom gemaklik beweeg.

Wat nou meer spesiaal sijn geheue aangaat, moet ons meld, dat hij op sijn oue dag met gemak sawends gedigte het sit resiteer, wat hij in sijn jeug en studietijd van buite geleer het.

Sijn geheue het voorts ingewerk op sijn preekmethode. Sijn professor het gedurig daarop aangedring, dat die studente hul preke volledig moet uitskrywe. Een dag kon Ds. Du Toit dit egter nie meer hou nie, en vra toen: "Maar, professor, sit dan die H. Gees in die inktot?" Sijn metode was dan ook (soos hij ons meegedeel het) om veel te mediteer (na te denk). Is aan hierdie voorwaarde voldaan, dan had hij slegs 'n kort skets of selfs niks nodig nie om sijn predikasje te kan uitspreek.

Sijn taale geheue was so goed als 'n uitgeskrewe preek. Nie alleen die gedagtes maar ook die stille woorde van sijn meditasie het hij gemaklik weer teruggeroep. Daarom is vir die deursnee-student die raad van uitskrywe nog nie so sleg nie.

Maar laat ons nou luister naar die merkwaardige woorde van Ds. Du Toit aangaande die menselike geheue. Hij skryf o.m. in die "Stemmen" (I no. 5 bl. 10) als volg:—

"Schrijver dezes had een onderwijzer op het Paarls Gymnasium, wijlen de heer T. S. A. Hofman, die in heel zijn onderwijssysteem uitging van dit beginsel "dat de mens niets vergeet," en nog immer ben ik dankbaar dat ik zulk een onderwijzer had. We konden hem nooit meer uit zijn humeur maken dan te zeggen: "Ik heb iets vergeten." Hij nam dat eenvoudig niet aan en hield immer vol dat hij zulks niet geloofde, omdat de mens niets vergeet. Het beeld waarmee hij het ons trachtte duidelijk te maken is: de hersenen van de mens zijn als een zeer grote bibliotheek of boekerij van duizende boekdelen. Wanneer zulk een bibliotheek nu goed geordend is in verschillende vakken of afdelingen en onderdelen, zodat geschiedenis, natuurkunde, aardrijkskunde, enz. elk in onderafdelingen gerangschikt zijn, en de boeken die bij elkaar behoren bij elkander staan, dan kan iemand die in zulk een bibliotheek tehuis is in de duisternis gaan en zijn hand leggen op elk boek dat hij

hebben wil, of in elk geval kan hij elk boek gemakkelijk vinden. Maar als nu eens die duizende boeken in wanorde dooreengeworpen bij hopen daar liggen, dan is het een vreselijk tijdrovend werk om het boek dat men hebben wil te gaan uitsnuffelen en somtijds kan men het boek niet vinden dat men hebben moet; maar later als men naar een ander boek zoekt, dan komt men er op af.

“De toepassing hiervan op een goed en slecht geheugen is zeer eenvoudig. De man met een goed geheugen is hij die zijn bibliotheek in goede orde gerangschikt houdt; en die met een slecht geheugen is de slordige bibliothekaris, die zijn boeken in wanorde dooreen laat liggen en dus niet vinden kan wat hij hebben moet, al is het in zijn voorraad. Een ieder kan zelf de proef hierop nemen. Hoe dikwels zeggen wij: “Ik heb dit of dat vergeten;” maar morgen of overmorgen dan “valt het ons weer bij,” gelijk men zegt. Wat toont dit? Dat hetgeen wij zochten niet vergeten was; maar slechts verlegd, zodat wij het op de juiste tijd niet konden vinden....

“Dit onderwerp heeft niet slechts een wetenschappelijk belang, maar is ook van prakties nut.

“Wanneer onderwijzers dit beginsel zouden aandringen bij hun leerlingen, wat zal dat hun een aanwinst zijn in hun studie en voor heel hun leven! Onze onderwijzer, van wie wij hierboven spraken, was een levend voorbeeld van zijn theorie. Hij vergat niets. Wat kon die man ons niet vertellen, van alle landen en alle tijden! Hij was een wandelende bibliotheek van praktische kennis. Al wat hij had doorleefd (en hij had een veelzijdige ervaring), al wat hij had gelezen, al wat hij had gehoord of ondervonden, dat alles wist hij juist op de tijd zo nuttig en aangenaam te gebruiken.

“En wat was zijn leer en voorbeeld ons in dezen tot nut! Naar zijn voorschrift hebben wij getracht ons geheugen onder tucht en orde te houden en nog steeds komt zulks ons te pas. Gedurende onze theologiese studie lazen we Todd's Student's Manual. Daarin wordt ons een dergelijk beginsel aangedrongen. Hij zegt bijvoorbeeld, wanneer men Grieks of Latijn leert en bij vertaling de betekenis van een woord niet weet en dus in een Woordenboek opzoeken moet, dan moet men niet slechts die betekenis nazien ten gebruike bij vertaling van die volzin, die men voor zich heeft; maar men moet zijn geheugen alsdan er bij halen en zeggen: “Let nu op, dit is de betekenis van dit woord en onthoud het; ik wil dit woord niet weder opzoeken.” En deze regel volgende bevonden wij die volkomen uitvoerbaar en zelfs niet zo zwaar als men denken zou. Datzelfde kan men ook doen met wat men leest of hoort. Men behoeft niet juist alles aan zijn geheugen ter gelegene bewaring toe te vertrouwen. Dit deed Gladstone; hij wist uit te pikken wat hij speciaal onthouden wilde, en daarin bracht hij het zeer ver.

“Maar ook voor het dagelijks leven heeft de praktische toepassing van bovenstaande stelling grote waarde. Daar is niets verfoeielikers, vooral bij jongelieden en dienstboden, dan zich bij verzuim of nalatigheid te verontschuldigen met de uitvlucht: “Ek het dit vergeet;” of soms nogal met de niet-

gemeende zelfveroordeling; "Ek het dit *skandelik* vergeet." Ja, schandelik is het, en daarop moest meer nadruk worden gelegd in het leven. De mens mag zijn plichten niet vergeten; dit is geen geldige verontschuldiging."

Dan wend Ds. Du Toit die waarheid op godsdienstig gebied aan en besluit:

"De ontwikkeling van de geheugenleer toont ons dat scherping van het geheugen bij kinderen begint met vergelijking...; en later kan het geheugen gesterkt worden door behoorlike aandacht en belangstelling aan enig onderwerp te wijden en het geheugen onder orde en tucht te houden, ten einde in herinnering te roepen wat men wil."

Ten slotte wijs ons op Ds. Du Toit s'n rijke *verbeelding* (fantasie). Die beste proef daarvan is die lektuur van sijn historiese roman: "Die Koningin fan Skeba."

Toen die boek in "Ons Klijntji" verskijn, het 'n oue swaër en suster van Ds. Du Toit dit begin lees. Deurdat hij self en sijn Mashonalandse medereisigers meteen als persone in die roman optree, het die twee lesers gedenk dat alles werklik so gebeur het. Toen dit hul al te apokrief werd, vraag hul: "maar is dit dan alles waarheid." "Nee", was die antwoord van 'n vrind, "dis mos 'n roman, 'n verdigte vertelling." "Maar", merk toen die oue swaër aan, "Fanie sal tog nie lieg nie!".....

Ja, Fanie het nie gelieg nie, maar sijn verbeelding was vir die twee oudjies al te rekbaar gewees! Hul het toen besluit om die lektuur maar opsj te sit.

SIJN WILSVERMOGE.

Ds. Du Toit had 'n sterke wil. Vandaar dat hij maklik andere aan hom onderwerp het. Hij moes *lei*; *volg* kon hij nie. Kom hij in 'n vergadering dan was dadelik almal agter hom aan: met sijn oog en woord het hij hul gebiologeer. Was dit nie die geval nie, dan kon 'n mens hom nergens anders soek als op die plek van die opposisie-leier.

Ons weet reeds dat Ds. Van der Lingen van Ds. Du Toit s'n grootvader gesê het: "die man moes 'n generaal gewees het." Nouwel, die generaalsnatuur het die kleinseun van hom oorgeërf.

Dit was dan ook te voorsien, dat hij nie met andere in één span sou saamtrek nie. Dit sou ook bepaald onnatuurlik en in seker opsig skadelik gewees het, als dit die geval was.

Vandaar dat hij in die Ned. Ger. Kerk nie saamgetrek het met die ander broeders-predikante nie. Dit was eenvoudig ondenkbaar. Hul moes hom volg of hij breek die tuig stukkend. Vandaar dat dit ook in die Afrikaner Bond nie meer gestrijk het nie toen mnr. Hofmeyr en hij allebei die seggenskap had. Spoedig het dit geblyk, dat twee kapteins op één skip nie deug nie. Vandaar ook dat dit in Transvaal spaak geloop het toen Dr. Leyds die raadsman van Pres. Kruger werd.

Natuurlik gee ons hier net die sielkundige verklaring van 'n verskijsel, wat op Christelik standpunt sijn grond moet hê in 'n godsdienstige oortuiging, n.l. die roeping Gods. Anders is so 'n gedrag nie te regvêrdig nie. Nouwel, Ds. Du Toit was altyd opreg oortuig van die roeping Gods. Met 'n Luther het hij gesê: "ik kan nie anders nie". Is dit die geval dan sien ons in die sielkundige bewerktuiging 'n werking van Gods voorbereidende genade.—

Maar ons sal ook nagaan hoe Ds. Du Toit deur sijn wil *sigsself* onderwerp het. Reeds het hij vertel van die tug, waaronder hij sijn verstand geplaas het. Dog hier moet nog meer genoem word.

Ons vermeld dan ook sijn *arbeidsaamheid*. Werk was sijn lewe, sijn tweede natuur geword. Selfs die deur hom soseer beminde Sabbat werd deurgebrenge met werk—alleen van 'n ander aard. Hij het dikwels in ons teënwoordigheid die stelling verdedig: "rus is verandering van werk." Van sijn veelbesige lewe het hij gesê: "'n Chinees krij tog één vakansiedag in 'n jaar, maar ik het nie eers 'n Sondag nie.'" Natuurlik het hij daarvan uitgesluit die rustige aanstrand. Maar daar was dit ook maar weer werk, buiten die ure van visvangs en andere kleine ontspannings.

Die leser sien dus dat Ds. Du Toit nie net andere aan sijn roeping wou onderwerp nie, maar dat hij ook die wilstug ten opsigte van sigsself toegepas het. Trouw was hij aan die hom opgelegde taak, selfs onder die mees tergende omstandighede.

'n Ander punt wat ons hier nog aanvoer is sijn *matigheid*. Hij het matigheid teënoor afskaffing verdedig, omdat hij die deug ook bij ervaring geken het, terwyl hij teën onmatigheid, die ander uiterste, opgetrek het in sijn "Portret der laatste Dagen".

Ons glo nie dat daar één ding is, waarin Ds. Du Toit van onmatigheid kan beskuldig word nie. Neem bijv. rook. In die reël was hij tevrede met één sigaar na die môre-ete en dan weer één na die aandete.

Van 'n pijp, wat in die opsig so lig tot onmatigheid aanleiding gee, was hij g'n vrind nie. Bij tije, als dit vir sijn gesondheid nodig was, kon hij rook heelmaal laat staan. Die dokters het hom dan ook gewaarskuw om sorg te dra vir sijn fijngespanne senuwgestel.

Wat hij so te sê deurgaans gedaan het was snuiwe. Sijn skoonmoeder het altijd klaar gesit met die snuifdoos als hij in haar kamer kom, want sij het gewheet hoe gek "Du Toit" daarnaar was.

Ons gee hier nou 'n stukkie uit 'n brief geskrewe aan mnr. D. S. A. du Toit uit Genève, en gedateerd 24 Julie 1880. Die stukkie toon aan dat Ds. Du Toit, strenge beoefenaar van matigheid als hij was, nooit iets van 'n kluisenaar in hom gehad het nie, maar dat hij die kleine genoegens van die lewe kon geniet. Hij skrijwe: "Het restje snuif dat ik nog overig heb van uw lieve moeder gebruik ik zo spaarsaam dat wij nog samen daarvan kunnen genieten zo de Heere mij veilig terugbrengt. Weet gij wat een pijp tabak u meer dan eens was in die sombere ogenblikken, die men soms als vreemdeling doorleeft? Dan kunt gij u voorstellen wat dikwels deze snuifjes mij waren. Maar wat schrijf ik over zulk een kleinigheid? vraagt gij mogelijk. Ach, vriend en broeder het leven bestaat maar uit kleinigheden. En dan, de Heere weegt met een andere schaal dan wij, niet waar?"

Wijn het hij weinig gedrink, omdat die Kaapse wijne vir sijn hoof te swaar was. Wel was hij in later tijd 'n liefhebber van 'n glasié Jode-wijn. Ook 'n goeie likeurtjie het hij nie versmaad nie.

Als laaste voorbeeld van sijn wiltug vermeld ons sijn *presiesheid*, wat bij al sijn werk uitgekome het. Sijn handskrif bijv. was netjies en die letters naar strenge tug gevorm. Hoe onleesbaar ook vir die oningewijde, die letter-setters het eerste naar sijn kopie gegriep. Hul het gewheet dat die letters altijd eenders gemaak word. Van krulle en ongereelde handskrif was Ds. Du Toit 'n vijand. Hij het getoorn teën die mense, wat skrijwe sonder margine en hul letters naar wil en gril maak. Eweso presies was hij bij die proewe-korreksie. In die drukkerij het hij selfs 'n boete geproklameer vir diegene wat drukfoute ongekorrigeer laat.

'n Ander klein voorbeeld van sijn presiesheid was sijn gestes (gebare) onder sijn preke. Als hij van die hemel of van iets goeds praat werd altijd die regterhand gebruik. Die linkerhand daarenteën als hij

dit het oor die hel of iets kwaads. Nooit het daar verwarring gewees, selfs nie in die mees besielde oomblikke van sijn prediking nie.

·SIJN AESTHETIESE LEWE.

Vervolgens is aan die beurt 'n korte beskouwing oor sijn gevoel vir wat *skoon* is.

Hij was 'n groot liefhebber van musiek, hoewel hij self g'n instrument kon bespeel nie; 'n gemis wat aangevul werd deur die piano- en guitar-spel van sijn eerste en die piano-spel van sijn tweede gade. Deur die instrumente werd ook hul sang begelei, want goeie sangers was hul al drie, Ds. Du Toit nie die minste nie. Sijn alt-stem was altyd hoorbaar tussen die ander stemme uit.

Vir sijn eerste gade het hij op die Middellandse see gemaak die woorde van: "De liefde veroudert niet," gesonge op die wijsie van: "Meet me by moonlight," en vir die oratoria van prof. J. S. de Villiers het hij die treffende teks verskaf.

'n Paar korte aanhalingkies gee ons nog uit briewe aan Mnr. Du Toit, bowe vermeld, gerig. In '83 en 84 skrijwe Ds. Du Toit :—

„Ik hoop wel bij ons kortstondig verblijf aan de Paarl op de terugreis weer het koor, en u daarbij, te horen zingen die lofzangen die mij aan verleden dagen herinneren, natuurlijk niet zonder een diep verborgen weemoed des harten.”.....

„Vooral een gewijd konsert zal mij, hoop ik, zeer verkwikken, vooral van Pretoria komende, waar de Engelsen het uitbazuinen: "Hollands is geen taal om te zingen; 't klinkt te hard en te barbaars.”.....

Wat verder sijn skoonheidsin aangaat verwijs ons naar sijn gedigte, enige waarvan elders, naar ons hoop, 'n plekkie sal krij. Ongelukkig is dit maar proewe van wat hij kón gelewer het als daar kans voor was. Maar poësie eis vrije tijd en stilte, en die tweec was in sijn lewe maar skraal aanwesig.

Eindelik het hij ons letterkunde verriek met mooie prosa-stukke. 'n Bloemlesing kan gemaklik daaruit saamgestel word. Ons verwijs hier, om net iets te noem, naar sijn preek oor "Wat is de mens?" en die bo aangehaalde oor Europese en Afrikaanse lente. Ook in die opsig van kuns het hij sijn nasie aangehulp, al was dit maar deur die aanmoediging van skrijwers en digters.

Skilderkuns had eweso die voorliefde van sijn hart. Van die grote musea was hij 'n trouwe besoeker en

'n bewonderaar van die daar tentoongestelde stukke. In sijn huis was o.m. te vinde vier groot kopieë van beroemde meesters.

Maar ons moet hiermee eindig om ten slotte iets te sê oor sijn

GODSDIENSTIGE LEWE.

Vir Ds. Du Toit was die religie (godsvrees en godsdien) g'n bijsaak nie, maar 'n lewensbehoefte. Bij hom was leer en lewe nooit geskeie nie. Die belijdenis van sijn lippe werd deurvoel en deurleef in sijn binneste. Oor algemeen kan ons sê, dat sijn religieuse lewe 'n sterk gevoelige en gemoedelike karakter gedraag het. Hoewel afkerig van alle methodistiese praktjke en gedurig daarteën getuigend, was ieder preek van hom 'n *ware opwekking*. In die opsig had Ds. H. S. Bosman gelijk toen hij in sijn bekende synodale Openingsrede gesê het: "En Ds. S. J. du Toit dan, die man met zulke schitterende talenten—ik heb geen groter Reveil (opwekkings-) prediker gehoord dan hij geweest is gedurende de eerste jaren van zijn evangelie-bediening!"

Ons praat van 'n "ware" opwekking, want Ds. Du Toit s'n preke het altijd nadruk gelê op die *suiwere leer*—iets wat hom teën alle drijwerij en verkeerde praktjke beveilig het, ja in sijn lewe en arbeid die pragtige harmonie bewerk het.

Die twee leerstukke wat hom die meeste besig gehou het was die van genadeverbond en uitverkiezing. Hier is die teënstelling met die gewone reveil-prediker, wat mees net op die bekering nadruk lê.

Als huisvader had Ds. Du Toit, wegens drukke werksaamhede, weinig tijd om sig met huiselike sake in te laat. Des te meer was hij daarom in die gebed 'n priester. Dageliks werd knielend en sugtend aan die huistafel die bede herhaald, dat tog geen klouw van hom mog agterblij in die dienshuis van Egypte nie. En Sondags, bij die huis-gòdsdiens, was dit weer sijn gebedswoord.

Maar laat ons in hierdie verband liewers stukkies aanhaal uit sijn preek: "Het Afsterven van een Familiehoofd, opgenome in die "Getuige" van 15 Julie 1895 :—

"En toch zijn er die het spreekwoord gebruiken: "genade is geen erfgoed." Wat? genade geen erfgoed?!—genade is juist het *ware* erfgoed, de enige duurzame nalatenschap van de gelovigen aan hun kinderen.

“Wat, genade geen erfgoed? Maar beschouw eens die stamlinie van onze Zaligmaker. Daar hebt gij genade als een heilig onvergankelijk erfgoed nagelaten aan 117 geslachten achtereenvolgens, door een tijdsverloop van ongeveer 40 eeuwen! Lees eens dat geslachtsregister Lukas 3. Het moge een dorre lijst van namen u toeschijnen; maar elke naam op die stamlijst ingeschreven, welke als een erfschat van kind tot kind werd overgemaakt, is een bewijs dat genade wel degelijk een heilig erfgoed is. Want door het geloof in de belofte ging dat erfgoed over van kind tot kind. Geen schakel is er in die keten van 117 schakels, welke ons niet toont, dat de genade overgeerd is van de vader en overgaat weder tot het kind.”

Dan gaat hij voort met nog 'n aantal Bijbelse voorbeelde te noem en kom dan nader aan huis:—

“Wat, de genade geen erfgoed? Maar zie om u heen, zie in uw eigen hart! Hoeveel zegen en genade hebben *wij* geerd van onze vrome vaders, de Hugenoten? Hoeveel van de Godsvrucht in hun zaad nagebleven is de erfenis van hun geboden en van hun geloof? Hoe menig kind wordt geboren met het zaad van de wedergeboorte als een Johannes de Doper, ten gevolge van het gelovig aangripen van 't verbond door de ouders?

“Wat, genade geen erfgoed? Maar raadpleeg de ervaring! Wij kennen er verscheidene zulke families die als een Godgeheilig zaad begunstigd zijn. En ga dan eens terug, en ge krijg de oorsprong van die geestelike zegeningen bij die vrome vader of grootvader, of bij die Godvruchtige moeder of grootmoeder. Is deze zelfde familie niet een van de voorbeelden hiervan? We kennen er zulke families; we hebben er heden 3 zulke families voor de geest, alle grote families, waar de zoons van die Godvruchtige ouders nu alweer reeds grootvaders zijn, en die zegen vermeerdert met de uitbreiding van 't geslacht. In één van deze families was de bestendige bede van de grootmoeder: “dat geen klauw van haar kinderen en kindskinderen mocht achterblijven.” En haar is geschied naar haar geloof. o Ik herinner mij één uitgestrekte familie, waarvan de zoons alweer stamhoofden zijn, en allen gezegend met beide de beloften van dit en het toekomstig leven. Wij ontmoetten verscheidene van die kinderen en kindskinderen, en erkenden met blijdschap de genade Gods in hen. Eindelijk kwamen we bij de oudste broeder in de Vrijstaat, en vonden daar de tachtigjarige moeder (zij leeft nu nog); wij spraken en baden met haar, en ja, daar vonden we het geheim van die zegen, de wortel van dat vertakt geestelik leven. o Die nederige dienstmaagd des Heeren, zo klein in eigen oog, dat zij bij het gebed neervalt met haar aangezicht in haar handen ter aarde, maar daarbij dat geloof voor haar kroost, dat aangripen van het verbond Gods voor de haren! Toen wij dat gebed gehoord hadden, konden we ook in gewijzigde zin zeggen: “Zalig de kinderen door u gebaad en door uw borsten gezogd!”

“Wat, genade geen erfgoed? Het is een heilig erfgoed ja, maar *door het geloof voortgeplant*. Ook hier, gelijk overal, geldt

het: "U geschiedt naar uw geloof!" Waar gij alleen *voor u zelve* gelooft, *kan* Gods souverein welbehagen ook wel uw kind redden zonder uw geloof en zonder uw gebed. Maar dat is dan de uitzondering, niet de regel. Maar waar gij gelovig Gods verbond en zijn beloften aangrijpt voor uw kinderen, daar geschiedt aan u naar uw geloof, daar heet het: gij zult zalig worden, gij en uw huis."

"Ja, weet gij wat ons 't treurigst is in het afsterven van die vrome stamvaders en stammoeders? Het is de vrees, dat 't verborgen geloofsleven, die stille godsvrucht, zal verminderen en uitsterven, terwijl een uiterlike gedaante van godzaligheid de plaats inneemt! o, Laat het voortdurend, maar vooral bij het afsterven van zulk een familiehoofd onze gelovige verzuchting zijn, wat we nu samen ten slotte van de Heere smeken."

Dan volg 'n egte verbondsgebed.

Wat die uitverkiezing aangaat is ons reeds bekend Ds. Du Toit s'n geloofservaring uit die tijd tussen zijn 5e en 7e lewensjaar. Hij deel ons die hartsgeheim mee in zijn preek: "Verwerping der Predestinatie is Opstand tegen God."

Als priester van zijn huis was dit die duisendmaal herhaalde bede, dat hij met die sijne mog behoort tot die oorblijfsel wat naar die verkiezing is. Wie die gebed hoor uitspreek het, altijd weer met dieselfde aandoening, sal dit nooit weer vergeet nite, en die herinnering sal zijn siel tot saligheid wees.

Hoewel Ds. Du Toit, na zijn vervreemding van die Ned. Ger. Kerk, jarelang die gemeenskap van die heilige moes derf, was tog sijn Sabbate vir hom heerlike Elims in die woestijn. In die huiselike kring werd dan 'n predikasie gelees en die aandoenlike sabbatsgebed gedaan, waarvan sommige uitdrukings in 'n vroeër aangehaalde stukkie te vinde is.

Verder het Ds. Du Toit die gemeenskap van die heilige gevind in kleine broederkringe waar hij voorgegaan het Eenmaal in die maand het hij ook in Daljosaphat 'n openbare predikasie gehou, waarbij gewoonlik 'n groot gehoor teënwoordig was.

Wat die sakrament aangaat was daar vir hom (naar sijn eie uitdrukking) tije van geestelike hongersnood.

En so besluit ons dan hierdie skets in die hoop dat sijn vrinde hom daarin mag terugvind en dat die onbekende iets van sijn beeld daaruit mag opvang.